

Дослідження становлення та наукових розробок вітчизняної школи ризикології

У статті досліджено становлення, розвиток та наукові розробки вітчизняної школи ризикології, виділено ще не вирішені проблеми та напрями розвитку наукових досліджень.

Ключові слова: корпорація, монографія, ризик, ризики корпорації, управління ризиками.

В статье исследованы становление, развитие и научные разработки отечественной школы рискологии, выделены еще не решенные проблемы и направления развития научных исследований.

Ключевые слова: корпорация, монография, риск, риски корпорации, управление рисками.

In the article the formation, development and scientific development of national schools risks, are highlighted remaining challenges and directions of research.

Keywords: the corporation, monograph, risk, the risks of the corporation, risk management.

Постановка проблеми. Дослідження наукових розробок вітчизняної школи ризикології обумовлено процесами інтеграції України у світову економіку. До 1990 року в СРСР були практично відсутні наукові публікації з питань оцінювання і управління ризиками, наукові дослідження з проблем управління та оцінки ризиків стали виконуватися після 1990 року та актуальні сьогодні в епоху економічної невизначеності та циклічного розвитку світової економіки та економіки України.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Необхідно відмітити суттєві досягнення видатних науковців вітчизняної наукової школи ризикології: В.В. Вітлінського, Н.М. Внукової, В.М. Гранатурова, В.В. Глущенко, О.М. Десятнюк, Ю.М. Єрмолаєва, С.М. Ілляшенка, О.Є. Кузьміна, В.В. Лук'янової, В.І. Успенко, О.І. Ястремського, – та їхній внесок у становлення та розвиток методології ризику, оцінки та моделювання ризику та велику кількість їх учнів та колег (Є.В. Афанасьєва, Г.І. Великоіваненко, А.Б. Камінського, О. Пернарівського, П.І. Верченко та інших). Вчені цієї наукової школи створили фундамент методології та інструментарію вітчизняної теорії ризику. Разом із тим проблема дослідження розробок, становлення та розвитку вітчизняної наукової школи ризикології потребує наукового дослідження.

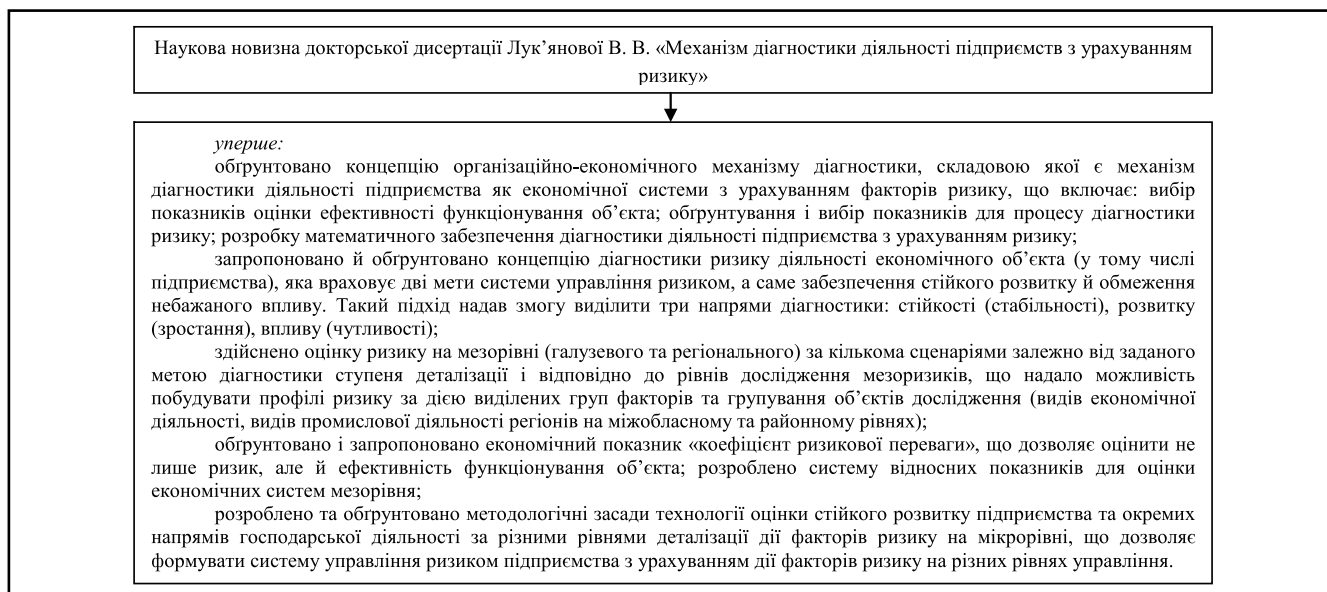
Мета статті – провести дослідження становлення, розвитку та наукових розробок вітчизняної наукової школи ризикології, виділити ще не вирішені питання та напрями наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу. У монографії В. Вітлінського [1], засновника науки ризикології, детально досліджено концептуальні аспекти ризикології, підходи до мо-

делювання ризику, висвітлено управління та методи зниження ризику, певна увага звертається на багатокритеріальні ігрові моделі, проаналізовано інструментарій аналізу та раціонального управління ризиками, розкрито основні методологічні положення та інструментарій ризикології.

В.І. Успенко [2] досліджував ризики у бізнесі – автор одного з найперших наукових досліджень у галузі теорії ризику, що було опубліковано у 1993 році.

У монографії Н. Внукової та В. Смоляк [3] досліджено проблеми економічної оцінки ризику підприємств, запропоновано методичне забезпечення експрес- та інтегральної оцінки ризику, виконано оцінку ризику діяльності фірм Харківської області. В.М. Гранатуров у своїх публікаціях [4] досліджував сутність та основні елементи, чинники виникнення економічного ризику, шляхи та методи його попередження і зниження, методи кількісної оцінки, питання класифікації і характеристики ризиків різних сфер економічної діяльності, методи аналізу ризиків в системі бізнес-планування. У своїй монографії В. Черкасов [5] досліджував питання ризику в управлінні, сутність ризику як категорії управління, запропоновано функціональний підхід до класифікації ризику, розкрито нові підходи до мінімізації ризику управління на основі аналізу та економічної оцінки ризику управління. С.М. Ілляшенко вивчав економічні ризики, маркетингові ризики та методи їхнього аналізу [6]. У монографії С.М. Ілляшенка [7] розглянуто методичні основи багатфакторного аналізу і управління екологічними ризиками інновацій в транзитивній економіці, розроблено наукові рекомендації з удосконалення оцінки інноваційних ризиків. Монографії В.В. Глущенко, В.А. Фурсової та В.В. Глущенко, А.І. Граділь [8, 9] присвячені дослідженню підходів до управління фінансовими ризиками банківської діяльності, удосконаленню методів аналізу ризику ліквідності на основі нечітких множин. О.Є. Кузьмін у монографіях [10–13] досліджував процеси управління ризиками на машинобудівних підприємствах, управління ризиками енергозабезпечення промислових підприємств, питання управління ризиками в інноваційній діяльності підприємств, особливості управління та оцінювання ризиків персоналу підприємств. О. Пернарівським у наукових публікаціях [14] досліджено питання аналізу ризику ліквідності комерційного банку та структуру ризику ліквідності, розроблено показники для оцінки ризику ліквідності банку в грошовому виразі, запропоновані шляхи зниження ризиків комерційних банків. Д.В. Стефанишин у монографії [15] досліджує задачі оцінки ризику в умовах стохастичної невизначеності, що вирішувалися автором на прикладі об'єктів водного господарства та гідроенергетики.

Рисунок 1. Наукова новизна докторської дисертації В.В. Лук'янової «Механізм діагностики діяльності підприємств з урахуванням ризику»

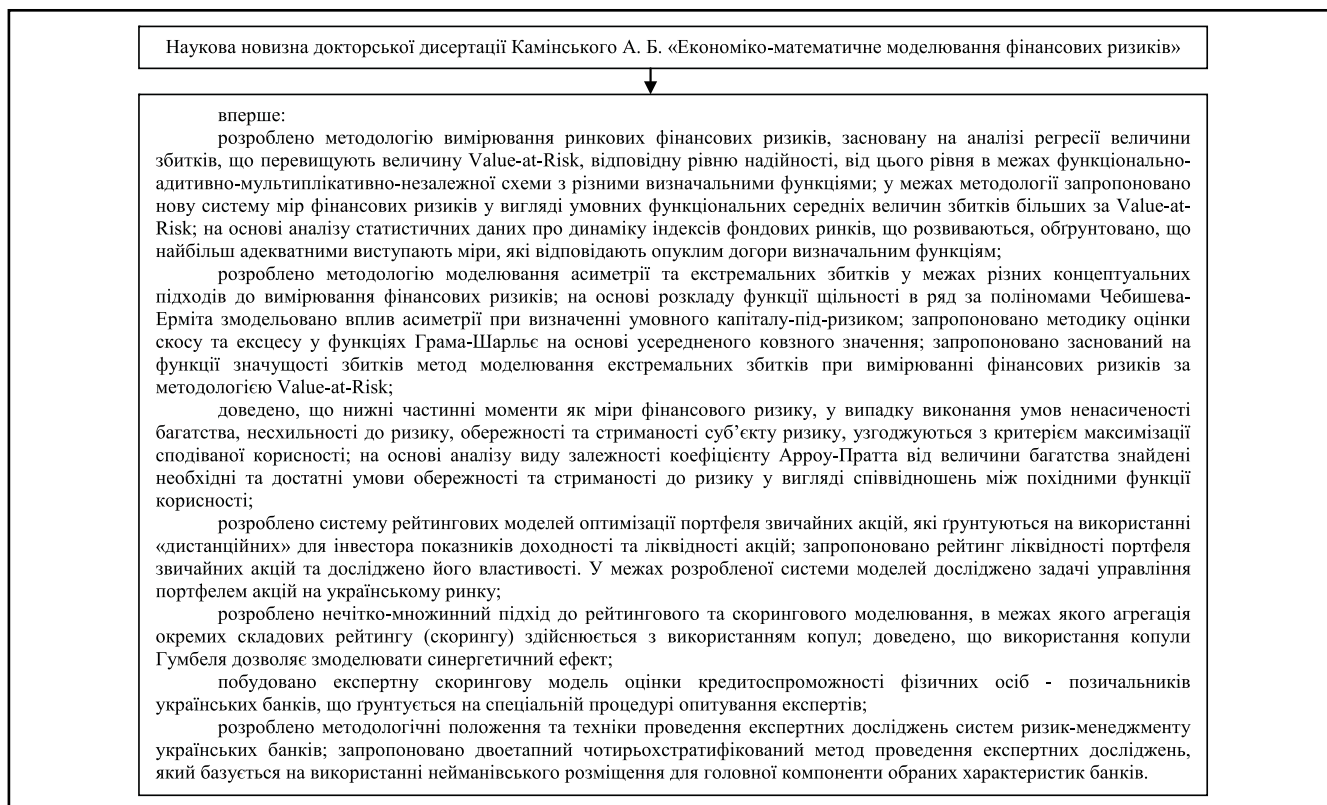
Складено автором на основі джерела [16].

Істотний вклад у розробку діагностики діяльності підприємств з урахуванням ризику внесла В.В. Лук'янова [16]. Наукову новизну докторської дисертації В.В. Лук'янової наведено на рис. 1.

А.Б. Камінський у своїх наукових публікаціях [17, 18] досліджував проблеми моделювання фінансових ризиків, рейтингове моделювання у фінансах із використанням нечітких множин, системи управління ризиками українських банків у

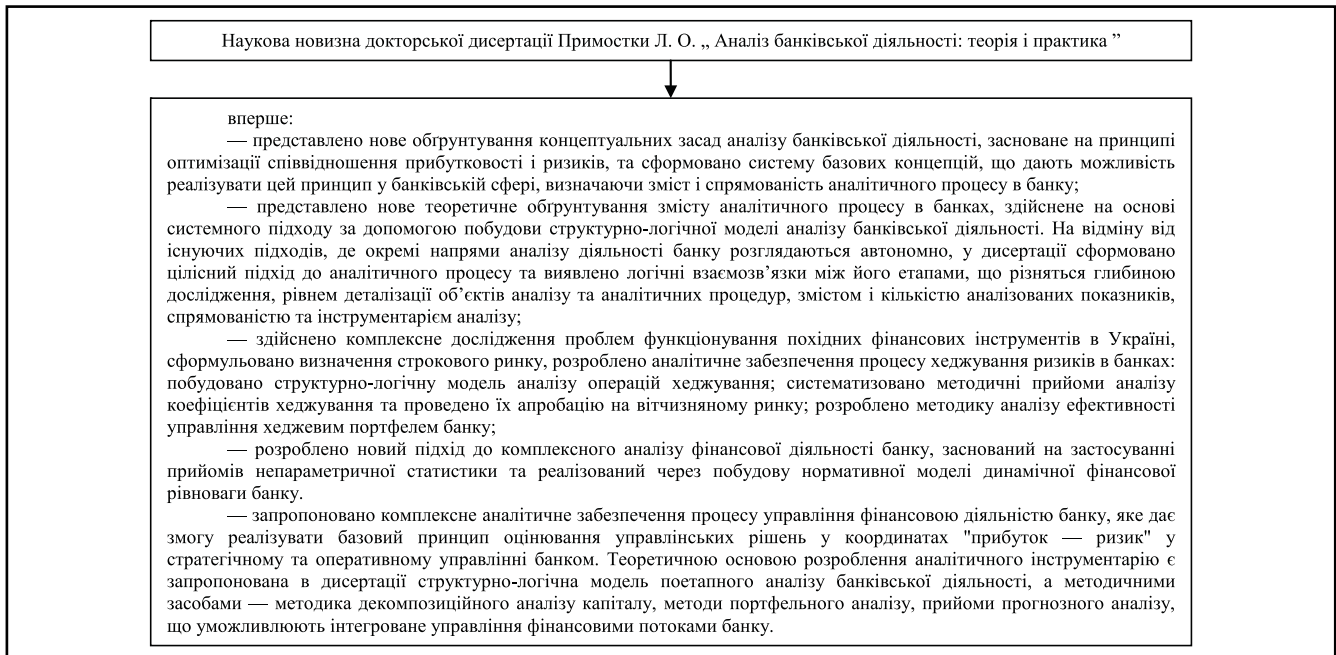
контексті впровадження нової базельської угоди, питанні ідентифікації, аналізу, управління операційними ризиками у вітчизняних банках, аналізував системи ризик-менеджменту у вітчизняних банках. Наукова новизна докторської дисертації А.Б. Камінського зображена на рис. 2.

Наукову новизну докторської дисертації Л.О. Примостки [19] наведено на рис. 3. Наукова новизна докторської ди-

Рисунок 2. Наукова новизна докторської дисертації А.Б. Камінського «Економіко-математичне моделювання фінансових ризиків»

Складено автором на основі джерела [18].

Рисунок 3. Наукова новизна докторської дисертації Л.О.Примостки «Аналіз банківської діяльності: теорія і практика»
 Складено автором на основі джерела [19].

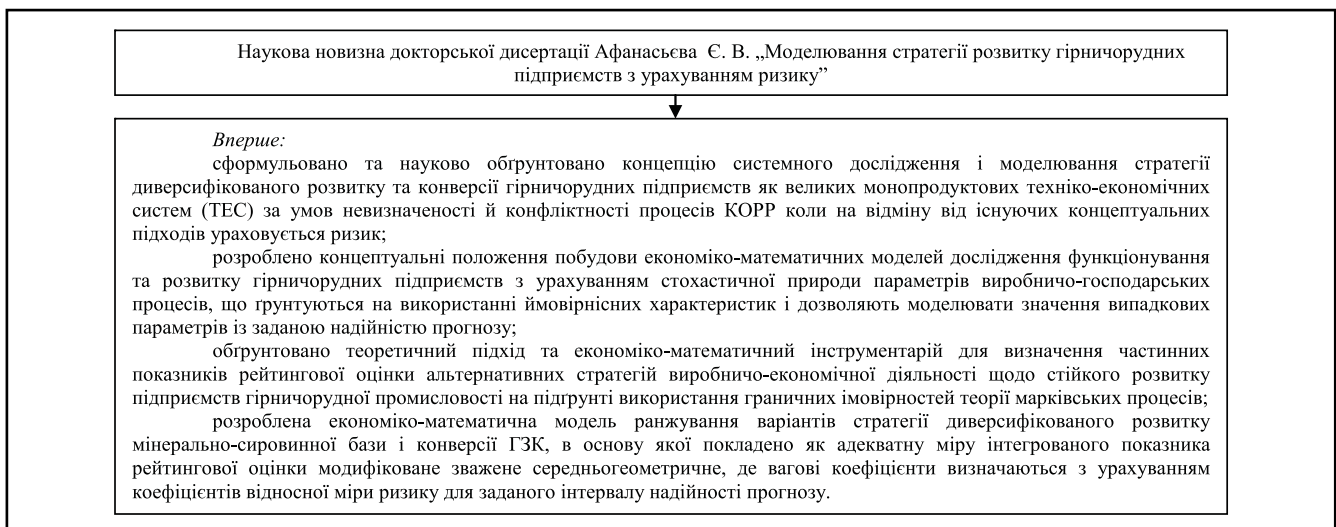
сертатії Є.В. Афанасьєва [20] зображена на рис. 4. Наукова новизна докторської дисертації О.М. Десятнюк [21] зображена на рис. 5.

Протягом останніх років було опубліковано багато монографічних досліджень науковців Української академії банківської справи НБУ з проблем управління, аналізу, оцінки та моделювання банківських ризиків та банківського менеджменту. Це пов'язано з відсутністю фундаментальних наукових досліджень з цієї тематики, неспроможністю вітчизняної системи протистояти фінансовій кризі 2008–2009 років, суттєвим наслідкам впливу фінансової кризи на банківську систему України, відсутністю ефективних методів та механізмів управління банківськими ризиками в комерційних банках та необхідність їх удосконалення, актуальністю цих наукових

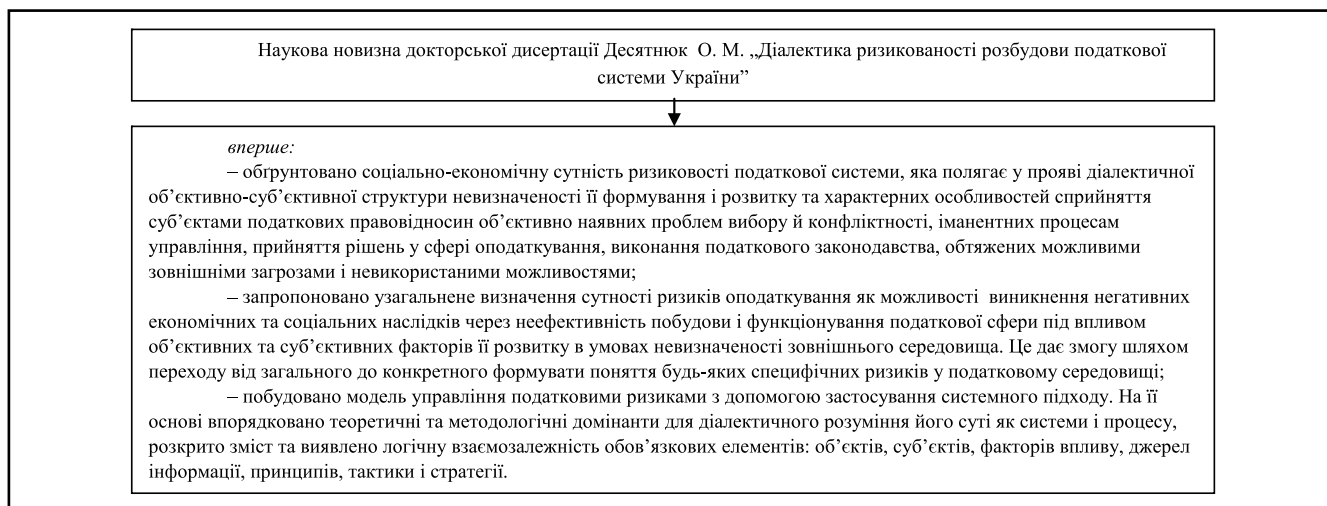
досліджень у після кризові роки з метою вдосконалення управління ризиками в банківській системі України.

На рис. 6 наведено аналіз наукових досліджень вчених Української академії банківської справи НБУ з проблем управління, аналізу, оцінки та моделювання банківських ризиків [22–29]. У монографічному дослідженні А.Г. Загороднього розглянуто проблему оцінки аудиторських ризиків. (сутність, види, джерела виникнення аудиторських ризиків, методики виявлення, оцінювання та управління, методичні засади формування та розвитку служби управління ризиками аудиторської фірми) [30].

Монографію Л.С. Шевченко «Соціальні ризики та соціальна безпека праці» присвячено дослідженню соціальних ризиків найманої праці. В монографії проаналізовано причини і джерела й інших соціальних ризиків найманої праці.

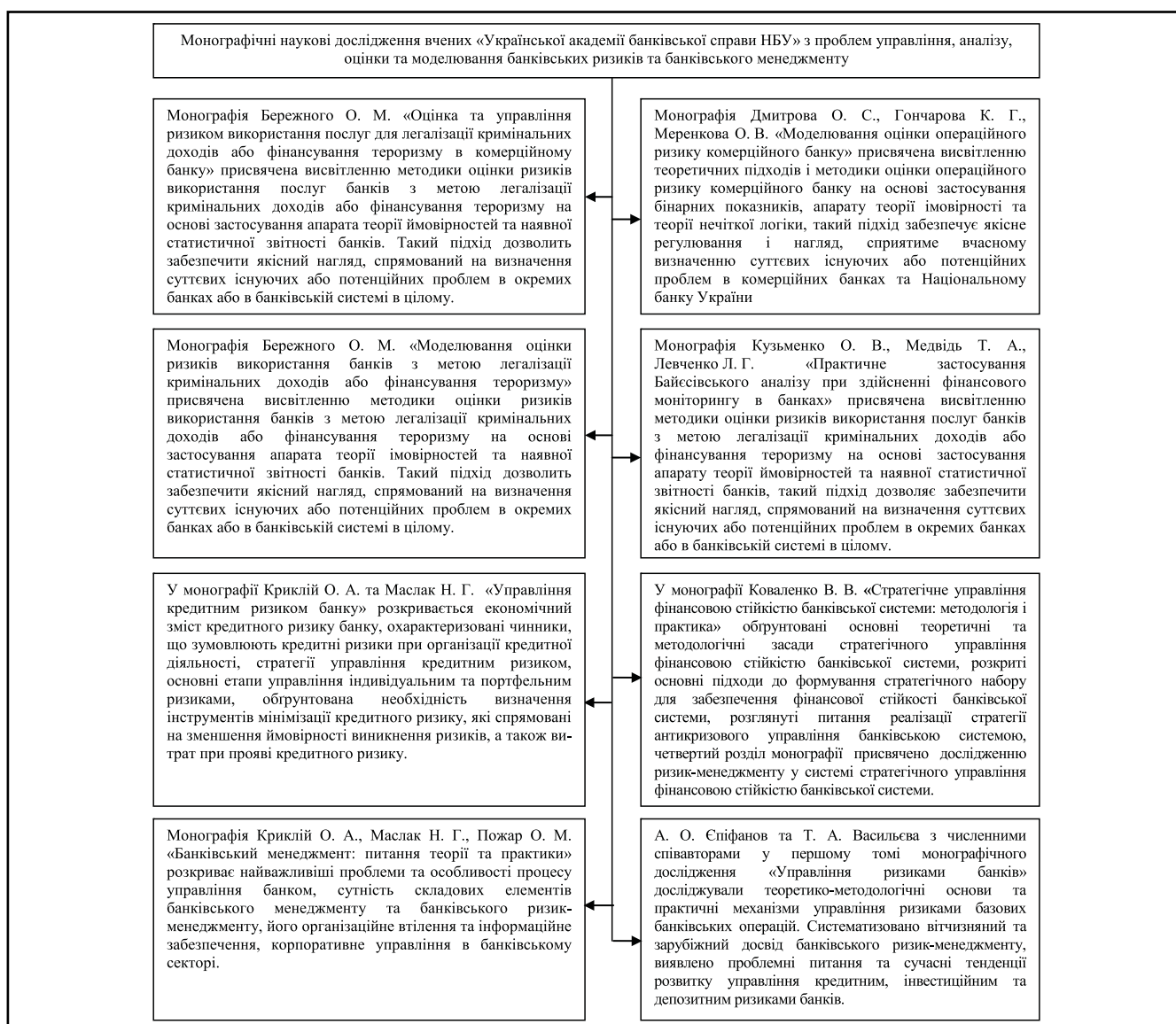

Рисунок 4. Наукова новизна докторської дисертації Є.В. Афанасьєва «Моделювання стратегії розвитку гірничорудних підприємств з урахуванням ризику»
 Складено автором на основі джерела [20].

Рисунок 5. Наукова новизна докторської дисертації О.М. Десятнюк «Діалектика ризикованості розбудови податкової системи України»

Складено автором на основі джерела [21].

Рисунок 6. Аналіз наукових досліджень вчених «Української академії банківської справи НБУ» з проблем управління, аналізу, оцінки та моделювання банківських ризиків

Складено автором на основі джерела [22-29].

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

Докладно розглянуто: ризики в системі професійної освіти, пов'язані в тому числі з комерціалізацією освіти та перетворенням освітньої послуги на приватне благо; ризики у сфері зайнятості – безробіття, неформальної зайнятості, позикової праці та ризики інформаційного суспільства; ризики у сфері оплати праці; ризики трудової міграції [31].

М.В. Дамаскіна досліджувала процеси управління інвестиційними ризиками транснаціональних корпорацій [32]. Н.Є. Стрельбіцька в науковому дослідженні вивчала питання формування інтегрованої системи ризик-менеджменту енергетичними транснаціональними корпораціями [33].

Висновки

Проведене дослідження становлення, розвитку та наукових розробок, вітчизняної школи ризикології продемонструвало, що вітчизняна наукова школа ризикології знаходиться на етапі становлення та бурхливого розвитку, це підтверджує висока актуальність проблеми управління ризиками в сучасних умовах циклічного розвитку економіки України, особливо після фінансово-економічної кризи 2008–2009 років, яка підтвердила актуальність проблеми та сприяла зростанню кількості наукових публікацій, як провідних, так і молодих науковців з цієї проблеми.

Разом із тим, незважаючи на інтерес науковців та економістів-практиків, банкірів-практиків до цієї проблеми, в сучасних наукових публікаціях досліджено та розкрито лише окремі види ризиків та окремі питання управління ризиками, недостатньо досліджено практичні питання, технологію, методики та методологію управління ризиками, в той час як достатньо багато наукових досліджень присвячено проблемі оцінки окремих видів ризиків, розробці проблеми математичного моделювання ризиків, дослідженню фінансових ризиків, питанням управління ризиками в банківській системі України.

Виділено основні напрями розвитку наукових досліджень: дослідження технології, методик та методології управління ризиками, як великих промислових підприємств (корпорацій), так і комерційних банків, дослідження проблеми управління ризиками вітчизняних корпорацій, створення та розвиток систем управління ризиками, як у вітчизняних корпораціях, так і в комерційних банках, враховуючи що зараз лише окремі корпорації і великі комерційні банки мають відділи та впроваджують окремі елементи системи управління ризиками, створення (вдосконалення) методик оцінки найбільш загрозливих видів ризиків, з урахуванням виду та специфіки діяльності.

Список використаних джерел

1. Вітлінський В.В. Ризикологія в економіці та підприємстві: [монографія] / В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.
2. Успенко В.І. Риск в бізнесі / В.І. Успенко. – К.: Изд-во ХИСИ, 1993. – 206 с.
3. Внукова Н.М. Економічна оцінка ризику діяльності підприємств: проблеми теорії та практики / Н.М. Внукова, В.А. Смоляк. / Харків. нац. екон. ун-т. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 181 с.

4. Гранатуров В.М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения: уч. пособ. / В.М. Гранатуров. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Дело и сервис, 2010. – 208 с.

5. Черкасов В. Проблемы риска в управленческой деятельности / В. Черкасов. – М.: «Рефл-бук». – К.: «Ваклер», 2002. – 320 с.

6. Ілляшенко С.М. Економічний ризик [Текст]: навч. посіб. / С.М. Ілляшенко. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 220 с.

7. Ілляшенко С.М. Управління екологічними ризиками інновацій [Текст]: монографія / С.М. Ілляшенко, В.В. Божкова. – Суми: Університетська книга, 2004. – 214 с.

8. Глуценко В.В. Управление финансовыми рисками в коммерческих банках Украины [Текст] / В.В. Глуценко, В.А. Фурсова. – Х.: ХНУ, 2007. – 275 с.

9. Глуценко В.В. Фінансові ризики комерційного банку / В.В. Глуценко, А.І. Граділь. – Харків: ХНУ, 2007. – 202 с.

10. Кузьмін О.Є. Управління ризиками машинобудівних підприємств: планування та мотивування: [монографія] / О.Є. Кузьмін [та ін.]. – Львів, 2011. – 128 с.

11. Кузьмін О.Є. Управління та зниження рівня ризиків енергозабезпечення підприємств [Текст]: монографія / О.Є. Кузьмін, Н.Ю. Подольчак, В.Є. Матвійшин; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів: Міські інформаційні системи, 2011. – 235 с.

12. Кузьмін О.Є. Управління ризиками в інноваційній діяльності [Текст]: навч. посіб. / О.Є. Кузьмін та ін.; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – 2-ге вид., переробл. і допов. – Львів: Нац. ун-т «Львів. політехніка», 2012. – 236 с.

13. Кузьмін О.Є. Ризики діяльності персоналу підприємств: особливості управління та економічне оцінювання [Текст]: монографія / Кузьмін О.Є., Подольчак Н.Ю., Романенко М.О. – Вінниця: Державна картографічна фабрика, 2012. – 271 с.

14. Пернарівський О. Оптимізаційна модель управління ризиками банківського вкладника / О. Пернарівський // Вісник Національного банку України. – 2011. – №12. – С. 27–29.

15. Стефанишин Д.В. Вибрані задачі оцінки ризику та прийняття рішень за умов стохастичної невизначеності [Текст]: монографія / Д.В. Стефанишин; Нац. акад. наук України, Ін-т телекомунікацій і глоб. інформ. простору. – К.: Азимут-Україна, 2009. – 103 с.

16. Лук'янова В.В. Механізм діагностики діяльності підприємств з урахуванням ризику: дис. на здобуття наук. ступ. докт. екон. наук: 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / Хмельницьк. нац. ун-т. / Лук'янова В.В. – Х., 2008. – 451 с.

17. Камінський А.Б. Моделювання фінансових ризиків [Текст]: монографія / А.Б. Камінський; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К.: Київ. ун-т, 2006. – 303 с.

18. Камінський А.Б. Економіко-математичне моделювання фінансових ризиків: дис... д-ра екон. наук: 08.00.11 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка / Камінський А.Б.. – К., 2007. – 415 с.

19. Примостка Л.О. Аналіз банківської діяльності: теорія і практика: Дис... д-ра екон. наук: 08.06.04 / Київський нац. екон. ун-т. – К., 2002. – 481 с.

20. Афанасьєв Є.В. Моделювання стратегії розвитку гірничорудних підприємств з урахуванням ризику: дис...д-ра екон. наук:

08.00.11 / Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана / Афанасьєв Є.В. – К., 2007. – 415 с.

21. Десятнюк О.М. Діалектика ризиковості розбудови податкової системи України: дис. на здоб. наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / О.М. Десятнюк. – Тернопіль: ТНЕУ, 2010. – 425 с.

22. Коваленко В.В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика [Текст]: монографія / В.В. Коваленко. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 228 с.

23. Банківський менеджмент: питання теорії та практики [Текст]: монографія / [О.А. Криклій, Н.Г. Маслак, О.М. Пожар та ін.]. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. – 152 с.

24. Криклій О.А. Управління кредитним ризиком банку [Текст]: монографія / О.А. Криклій, Н.Г. Маслак. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 86 с.

25. Моделювання оцінки операційного ризику комерційного банку [Текст]: монографія / [О.С. Дмитрова, К.Г. Гончарова, О.В. Меренкова та ін.]; за заг. ред. С.О. Дмитрова. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 264 с.

26. Моделювання оцінки ризиків використання банків з метою легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму [Текст]: монографія / [С.О. Дмитров, О.В. Меренкова, Л.Г. Левченко, Т.А. Медвідь]; під заг. ред. О.М. Бережного. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 75 с.

27. Оцінка та управління ризиком використання послуг для легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму в комер-

ційному банку [Текст]: монографія / За заг. ред. О.М. Бережного; [С.О. Дмитров, О.В. Меренкова, Т.А. Медвідь, О.М. Ващенко]. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 114 с.

28. Практичне застосування Байєсівського аналізу при здійсненні фінансового моніторингу в банках [Текст]: монографія / [О.В. Кузьменко, Т.А. Медвідь, Л.Г. Левченко та ін.]; за заг. ред. С.О. Дмитрова. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. – 46 с.

29. Управління ризиками банків [Текст]: монографія у 2 т. Т. 1: Управління ризиками базових банківських операцій / [А.О. Єпіфанов, Т.А. Васильєва, С.М. Козьменко та ін.]. / За ред. д-ра екон. наук, проф. А.О. Єпіфанова і д-ра екон. наук, проф. Т.А. Васильєвої. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. – 283 с.

30. Загородній А.Г. Ризики аудиторської діяльності: методика виявлення й оцінювання: [монографія] / А.Г. Загородній, Л.М. Пилипенко. – Львів: ЗУКЦ, 2010. – 232 с.

31. Шевченко Л.С. Соціальні ризики та соціальна безпека праці: монографія / Л.С. Шевченко. – Х.: Право, 2009. – 280 с.

32. Дамаскіна М.В. Управління міжнародними інвестиційними ризиками [Текст]: автореферат дис... канд. екон. наук: 08.00.02 / М.В. Дамаскіна; Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. – Київ, 2009. – 19 с.

33. Стрельбіцька Н.Є. Формування інтегрованої системи ризик-менеджменту енергетичними транснаціональними корпораціями [Текст]: автореферат дис... канд. екон. наук: 08.00.02 / Н.Є. Стрельбіцька; Терноп. нац. екон. ун-т. – Тернопіль, 2009. – 20 с.

Т.О. КІЗИМА,

д. е. н., доцент, Тернопільський національний економічний університет

Тенденції розвитку фінансів домогосподарств: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії

Проаналізовано основні тенденції розвитку фінансів домогосподарств в Україні та країнах близького і далекого зарубіжжя: Російській Федерації, Німеччині, країнах Південної Африки. Виокремлено спільні риси та характерні особливості формування доходів і витрат вітчизняних домогосподарств та домогосподарств зарубіжних країн. Запропоновано основні напрями розвитку фінансів домогосподарств в сучасних умовах.

Проанализированы основные тенденции развития финансов домохозяйств в Украине и странах ближнего и дальнего зарубежья: Российской Федерации, Германии, странах Южной Африки. Выделены общие черты и характерные особенности формирования доходов и расходов отечественных домохозяйств и домохозяйств зарубежных стран. Предложены основные направления развития финансов домохозяйств в современных условиях.

The basic trends in development of household finance in Ukraine and the countries of near and far abroad: Russia,

Germany, South Africa are analyzed. The similarities and characteristics of income and expenditure of domestic household and households abroad are singled out. The basic directions of development of household finance in today's are proposed.

Постановка проблеми. Сучасний перебіг трансформаційних процесів в Україні спонукає до перегляду ряду важливих теоретичних положень вітчизняної фінансової науки, які сьогодні, на жаль, не знаходять повного і адекватного відображення в сучасній економічній літературі, що обумовлює необхідність удосконалення методології дослідження фінансових явищ і вироблення на цій основі загальних принципів побудови фінансових відносин між різними суб'єктами.

Незважаючи на те, що термін «фінанси домогосподарств» набуває все більшого поширення у вітчизняній фінансовій науці, роль цієї важливої сфери у фінансовій системі України та житті населення усвідомлюється поки що недостатньо чітко і